

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
AVRASYA VE TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

ULUSLARARASI LİSANSÜSTÜ

ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

Türk Dünyasına Genç Bakışı 25 - 26 Nisan 2024 Bildirileri

Editörler:

Prof. Dr. Naciye Yıldız

Prof. Dr. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun

Doç. Dr. Bekir Tümen Somuncuoğlu

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Aslan

“TÜRK DÜNYASINA GENÇ BAKIŞI”
ULUSLARARASI LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU-I
25-26 NİSAN 2024 / ANKARA

BİLDİRİ KİTABI

e-ISBN: 978-625-00-7389-6

Birinci Basım: Aralık 2024, Ankara

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Naciye ATA YILDIZ
Prof. Dr. Güljanat KURMANGALIYEVA ERCİLASUN
Doç. Dr. B. Tümen SOMUNCUOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ASLAN

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	7
Abdullah ALLAH BERDİ, Afganistan Türkmenlerinde Ölümle İlgili İnançlar ve Ritüeller (Afganistan).....	8
Agil BAKİRLİ, Günümüz Azerbaycan Şairlerinden Esmira Mehikızı'nın Şiirlerinde Çocuk ve Çocukluk Motifi (Azerbaycan).....	13
Aidana MAKHAMBETOVA, Abiş Kekilbayulı'nın Gazeteciliğinde Emsal Birimlerin Özellikleri (Kazakistan).....	27
Aidingul TÖLEBAYEVA, Сыр Өңірі Ақындары Поэзиясындағы Педагогикалық Көзқарастар (Т.Ізтілеуұлы, Ж.Ешниязовұлы Шығармалары Негізінде) (Kazakistan).30	30
Aislu SHURİEVA, Түркі Халықтарының Аңыздары Мен Әпсаналаріндегі Топонимдердің Орны (Kazakistan).....	34
Aitolkyn BALCHIKH, Akmola Bölgesindeki Din Eğitiminin Tarihsel Analizi (XIX Yüzyıl-XX Yüzyılın Başı) (Kazakistan).....	43
Akbota KENZHEKOZHAEVA, Nasreddin Hoca Hikayelerinde «Eşek» İmgesinin Rolü ve Önemi (Kazakistan).....	43
Akmaral SHEİSHENBEKOVA, Kasımalı Cantöşev'in “Karaçaç” Piyesinde Sosyalist Reazlimin Etkisi (Kırgızistan).....	49
Arif BAYRAM, Çolpan'ın Küz Şiirindeki Tabiat Algısı (Türkiye).....	57
Assau Kairat, Eski Uygur ve Kazak Dillerindeki Ortak İnkilemler (Kazakistan).....	65
Ayşe Zuhul KARTAL, Kırım Tatar ve Başkurt Türkçelerinde Rusya-Japonya Savaşını Anlatan Halk Yırı Port-Artur (Türkiye).....	70
Aytac İSMAYILLI, Azərbaycan Poeziyasında Poema-Müraciətin İşlənməsi (Azerbaycan).....	79
Baljan BAZARBAEVA, Şeşendik Söz Öneri Tuvralı (Kazakistan).....	82
Başak YAĞIZ, Çiçek Kelimesi Üzerine Bir Değerlendirme (Türkiye).....	87
Berkay PEHLİVAN, Ekonolengüistik Açından Türkmen Atasözlerindeki Metaların Değerlendirilmesi (Türkiye).....	92
Büşra ARSLAN, Türk ve Yabancı Tasarımcılar Tarafından Çizilen Türk Kadını İllüstrasyonlarının Betimsel Analizi (Türkiye).....	109
Büşra KARAMAN, Özdemir Asaf'ın Aşk Temalı Şiirlerinde Sözlüksel Alan İncelemesi (Türkiye).....	118
Büşra KÜÇÜKLER, Azerbaycan Efsanelerinde Yer Alan Yılan Motifinin Mitolojik Arka Planı (Türkiye).....	129

Çiğdem KOÇ, Yaşayan Türk İnançları İçerisinde Kadının Rolü, Kurşun Dökme Örneği (Türkiye).....	136
Çiğdem YEĞİN, Sosyalist Gerçekçi Bir Roman İncelemesi “Göreş” (Türkiye).....	143
Deniz ECE, Bir Bıçakla Batan Güneşin Öyküsü, Şamil Alâdin’in “İblisin Ziyafetine Davet” Eseri Üzerine (Türkiye).....	148
Dilay NAKIŞ, Mitolojik Tasavvurlar Bağlamında Türk Devletlerinin Bayraklarındaki Kültürel Semboller (Türkiye).....	158
Dilek MÜLAZİM, Karaçay-Malkar Türkçesinde Deyimler ve Türkçe Anlamları (Türkiye).....	169
Dilnoza ABDULXAYEVA, Selim İleri’nin Öykülerinde Kahramanların Ruh Hâllerinin Tasvir Yöntemleri (Özbekistan).....	173
Ebru ÖZTÜRK, Alaş Edebiyatı Döneminin Kazak Çağdaş Edebiyatına Etkisi, Betimsel Bir Analiz (Türkiye).....	179
Elmira KANAIBEKOVA, Kazak Türkçesinde Anlam Değişmesi (Leksik- Semantik Yönteme Göre) (Kazakistan).....	188
Emine TAŞ, Türk Kültüründe Ad ve Unvan Verme Bağlamında Kut Anlayışı (Türkiye).....	193
Faizulla TOLTAY, Türkistan Edebiyatında Bireyin Konumuna Postkolonyal Eleştirisi (Kazakistan).....	198
Fatma KEKÜÇ, Bosnalı Sâmi’î’nin Gazellerinde Sevgilinin Güzellik Unsurları (Türkiye).....	210
Fidan NOVRUZOVA, Azerbaycan Edebiyatında Yazılı Mugam Sanatı (Azerbaycan).....	225
Foziljon RAJABOV, Nurullah Genç Şiirlerine Tasavvufi Yönden Bir Bakış (Özbekistan).....	229
Gul Jamal JAHİD, Afganistan Türkmen Aydınlarından Abdul Majid Turanın Türkmen Kimliği Üzerine Faaliyetleri (Afganistan).....	233
Gulfaruz KALİASKAROVA, Kündelikti Ömir Tarihi-Tarih Gıhımdarınıñ Mañızdı Bölgi Retinde (Kazakistan).....	238
Güllü IŞIK, Anadolu Alevi İnancı Çerçevesinde Dinî-mitik Bir Sembol Olarak Zülfikar (Türkiye).....	244
Gülнар ZAMANOVA, Zengezur Dehlizinin Türk Dünyası Üçün Ehemmiyyeti (Azerbaycan).....	251
Gulzada DUISEN, Türk Dünyasının Dünya Görüşünde Evliyalara (Kazakistan).....	255
Günel AHMEDOVA, Felyetonlarda Gülüş (Azerbaycan).....	261

SELİM İLERİ’NİN ÖYKÜLERİNDE KAHRAMANLARIN RUH HÂLLERİNİN TASVİR YÖNTEMLERİ

Dilnoza ABDULXAYEVA*

Özet

Selim İleri 1967 yılında *Savaş Çiçekleri* adlı öyküsüyle yazı hayatını başlamıştır. Yazar yaklaşık elli sene süren yazarlık hayatı boyunca öykü, roman, senaryo, deneme, anı, şiir, eleştiri gibi türlerde çok sayıda eser yazarak Türk edebiyatını zenginleştirmiştir. Selim İleri, eserlerinde Türk insanının sosyal, kültürel, siyasi yaşamını, değişimlerini, bunalımlarını, yalnızlık ve mutsuzluk nedenlerini farklı sınıfların temsilcileri aracılığıyla göstermektedir. Bir sanat eserinde insanın sadece dış görünüşü değil, iç dünyası da okuyucunun eserin kahramanının durumunu hissedebileceği şekilde anlatılmalıdır. Eserde bireyin duygusal durumu, iç çatışmaları ve iç dünyasına derinlemesine ele alarak tasvir edebilmek yazarın büyük bir becerisidir. Selim İleri, öykülerinde farklı yaşam koşullarında yaşayan yalnız, yabancılaşan, toplumdan uzaklaşan, iletişim kopukluğuna uğrayan insanların ruh hâllerini kendine özgü dil ve üslupla anlatarak okurlarına başarılı eserler sunmuştur. Aile içi ilişkiler, dostluk ve aşk gibi konular, eserlerinde sıkça işlenen konulardır. Yazar *Gelinlik Kız* öyküsünde fakir ama onurlu, Türk geleneklerine bağlı bir ailede büyüyen İncilâ adındaki kızın ölümle biten aşkını anlatır. Cahit’le yaşadığı aşk yüzünden İncilâ’daki ruhsal değişimleri, onun duygularını, mutluluğunu ve üzüntüsünü ortaya koyar; yaşayan mekânı tasvir ederek dikkat çekici mahiyette kaleme alır. Bu yoksul aileyi, onur duygusuyla asilleştirmiştir. *Cumartesi Yalnızlığı* hikâyesinde ise yoksulluk ve fakirlikte zor şartlar altında mutlu olmaya ve hayatını sürdürmeye çalışan fabrika işçisi kızın ruhsal durumunu bilinç akışı tekniğiyle yansıtır. Bu bildiride modern Türk edebiyatının yazarlarından biri Selim İleri’nin *Gelinlik Kız* ve *Cumartesi Yalnızlığı* adlı öykülerinde yer alan kahramanların ruhsal durumlarının nasıl ortaya konduğu, bu yapılırken tasvir yöntemlerinden yararlanma şekilleri tespit edilerek bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Selim İleri, modern öykü, kahraman tasviri, bilinç akışı, mekân.

Giriş

Selim İleri’nin Öykücülüğü

30 Nisan 1949’da İstanbul’da Süheyla ve Hilmi İleri ailesin ikinci çocuğu olarak doğan Selim İleri, ilkokulu Cihangir İlkokulu’nda, Liseyi Atatürk Erkek Lisesi’nde tamamladı. (Akgöğ, 2013: 89) Bu yıllarda ülkede yaşanan siyasal olaylar yazarın hayatını da etkilemiştir. Babasının işinden ayrılması ailenin ekonomik yönden sorunlar yaşamasına sebep olmuştur.

Mengi’nin belirttiği gibi yazarın yazı hayatına eğilimi, edebiyata olan hayranlığı şöyle başlamıştır: “Selim İleri’nin yaşamında kitabın değer kazanması, annesinin ona okuduğu masallarla başlar. Yazar, annesinin kendisine okuduğu masalları çoğu zaman olduğu hâliyle kabullenmez; sürekli değiştirir, tekrar kurar, mutlu sonla bitmiş olsa bile sonlanmasına izin vermeyerek devamını getirir.” (Mengi, 2009: 5)

İlk başlarda romancı olmak isteyen yazar her ne kadar çaba göstermesine rağmen bu yolda başarılı olamaz. Sonra Atatürk Erkek lisesindeki öğretmeni Vedat Günyol’un yönlendirmesiyle öykü yazmaya başlar. 1967’de *Yeni Ufuklar* dergisinde ilk öyküsü *Savaş Çiçekleri* yayımlanır. Daha sonra *Türk Dili*, *Papirüs*, *Varlık*, *Gösteri*, *Sanat Olayı*, *Cumhuriyet* gibi dergi ve gazetelerde öykü, eleştiri ve inceleme yazıları yayımlanır. Selim İleri, 1968 yılında

*Taşkent Devlet Şarkınaslık Üniversitesi Yüksek lisans öğrencisi, dbermet0411@gmail.com.

ilk öykü kitabı *Cumartesi Yalnızlığı* yayımlandıktan sonra edebiyat çevrelerinde ilgi görmeye başlar. (Sayın, 2006: 18)

Yazarın 11 öykü kitabı yayımlanmıştır: *Cumartesi Yalnızlığı* (1968), *Pastırma Yazı* (1971), *Dostlukların Son Günü* (1975), *Bir Denizin Eteklerinde* (1980), *Eski Defterlerde Solmuş Çiçekler* (1982), *Son Yaz Akşamı* (1983), *Hüzün Kahvesi* (1991), *Kötülük* (1992), *Otuz Yılın Bütün Hikâyeleri* (1997), *Fotoğrafi Sana Gönderiyorum* (2006), *Kapalı İktisat* (2007)

Ahmet Kabaklı'nın *Türk Edebiyatı* kitabında verilen bilgilerden yola çıkarak yazarın edebî kişiliği hakkında şunları söyleyebiliriz: Selim İleri, yaklaşık elli yıllık bir edebiyat yaşamı boyunca edebiyatın çeşitli alanlarında; öykü, roman, deneme, eleştiri, inceleme, anı, senaryo ve tiyatro oyunu gibi türlerinde üretken bir şekilde eserler vermiştir. Yazar eserlerinde hüznün, keder, hasret, duygululuk ve nostalji üzerinde durur. (Kabaklı, 2002: 249)

Tosun'un belirttiği gibi Selim İleri, eserlerinde genellikle bireyin yalnızlığını, iletişim kopukluğunu, iç dünyasını, karakterlerin içsel çatışmalarını, duygusal deneyimlerini, toplumsal sorunlarını ve insan ilişkilerini ele alır. Bireyin kimlik arayışı, anlam bulma çabası, ruhundaki değişiklikler ve duygular İleri'nin eserlerinde sıkça görülen temalardır. Yazar öykülerinde durum ve süreci farklı açılardan yansıtır. Eserin karakterleri psikolojik olarak araştırılır ve analiz edilir. Karakterlerin geçmişle bağları, kayıplar ve hayatın geçici doğası üzerine düşünceler İleri'nin öykülerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkar. (Tosun, 2013: 330)

S.İleri'nin öykülerinde en çok işlenen konu bu bireyin yalnızlığıdır. Bu hakkında Sayın şöyle anlatır: “Onun neredeyse tüm hikâyelerine sızan, o hikâyeleri var eden duygunun “yalnızlık” olduğunu söylemek abartı olmasa gerek. Çünkü yayımlanan ilk hikâyesinden (Bi Keman) son hikâyesine kadar (Gregor Samsa'nın El Yazısı) hikâyelerinin derinliğinde içten içe akan bir yalnızlık nehri vardır. Ve bu yalnızlık nehri onun hikâyelerini besleyen önemli bir kaynaktır. Çevrenin, verili değerlerin, toplumsal yaşamın, sosyal değişimin meydana getirdiği dayatmalar, baskılar ilkin onun bireylerine galip toslar. Hep toplumsal yaşamın içine girmeye çalışan bu bireyler iç dünyalarını ezen, arzu ettiği değerleri çiğneyen dış şartların baskısıyla yeniden yalnızlık koridorlarına çekilip hayal ettiği yaşama biçimini muhayyilelerinde yaşamaya başlarlar.” (Sayın, 2006: 30)

Yazar, “Eserlerinde öz yaşam öyküsünden, kişisel deneyim ve gözlemlerinden sıklıkla faydalanmıştır. Hikâyelerinin kaynağında içinde yaşadığı çevre vardır. Gözlemlediklerini, kendi süzgecinden geçirip eserler vücuda getirir. İleri'yi farklı kılan da kendi öz suyundan beslenmiş olmasıdır.” (Akyüz, 2021: 11)

Selim İleri'nin Gelinlik Kız Öyküsünde Kahraman Ruh Hâli ve Mekân Tasviri Arasındaki İlişki

Selim İleri'nin *Gelinlik Kız* öyküsü “hüzünlü aşkı” anlatan bir öyküdür. Bu öyküdeki olaylar anlatıcı kahraman – çocuk dilinden geçmişe dönmek suretiyle anlatılmıştır. Öykü çocuk ve onun annesi Süheylâ Hanım'ın aile dostu Nuhbe Hanımların konağına gidişleriyle başlar. Konakta Nuhbe Hanım kızı İffet Hanım ve torunu İncilâ ile birlikte yaşarlar. Çocuk annesiyle bu aileyi sık sık ziyaret eder ve İncilâ ile beraber zaman geçirir. Bir gün konağa gittiklerinde genç, yakışıklı, mühendislik mektebinden yeni mezun olmuş Cahit ile tanışır. Cahit ile İncilâ birbirlerine aşık olurlar. Aile büyükleri onları evlenecek diye zannederler ve nişan hazırlıklarını başlarlar ama belirsiz bir sebepten dolayı Cahit İncilâ'yı bırakır. Sonra Cahit'in başka bir kız, eski elçilerden biri Regaip Bey'in kızı ile nişanlandığını duyarlar. Öyküde İncilâ'nın nişan arifesindeki hayal kırıklıkları, kederli günleri ve vefatı ele alınır.

Öykünün ana karakteri İncilâdır, çocuğun misafirliğe gittiği ailenin genç kızıdır, Cahit tarafından terk edilmiş kişidir. Diğer karakterler; Çocuk, öyküyü anlatan, İncilâların evine annesiyle beraber gelen ve onunla zaman geçirmeyi seven kahramandır. Süheylâ, çocuğun annesidir. Cahit, yakışıklı, mühendislik mektebinden yeni mezun bir delikanlıdır, İncilâ'yı terk eden karakterdir. Nuhbe Hanım, İncilâ'nın anneannesi ve İffet Hanım, İncilâ'nın annesidir. Güneş şemsiyeli misafir kadın, Cahit'in evlenme haberini veren kahramandır. Regaip Bey, Cahit'in evlendiği kızın babası, öyküde sadece onun adı geçmektedir.

Öyküde yaşanan olaylar anlatıcının çocukluk yıllarında yaşanır. Çocuğun annesiyle misafirliğe gitmeleri ile başlar. İncilâların evinde yaşanan olaylarla devam eder ve onun vefatı haberiyle sona erer. Bu zaman dilimi içerisinde birkaç mevsim değişir.

Olaylar İncilâların evinde, Bahariye'nin arka sokaklarındaki zenginlik çağlarını kapadıklarından kiraya verilmiş üç katlı kârgir konağın alt katında geçer ve hikâyenin sonundaki olay çocuğun evinde yaşanır.

Yazar geleneklerine bağlı, yoksul ama misafirperver, el emekleriyle geçimini sağlayan bir Türk ailesinin yaşamını, İncilâ vasıtasıyla bir Türk kızı için onur, gurur ne demek olduğunu iletmek ister.

“Bir sanat eserine baktığınızda, bir insan imajının yanı sıra çevredeki doğa (manzara), hayvanlar ve bitkiler, toplum, nesneler, eşyalar da tasvir edilir. Edebiyat ve sanatta varlığın tüm sıfatları yansıtılır, ancak bunların bir şartı vardır, yani insanın karakterinin ve ruh hâlinin o veya bu yönünü ortaya çıkarmaya hizmet etmelidir.” (Umurov, 2004: 30)

Tasvir, resim sanatından edebiyata geçmiş bir anlatım tekniğidir. Bu teknikle, kurmaca içindeki kişilerin yaşadığı olayların geçtiği mekânlar ve eşya, kelimelerle adeta resmedilir. “Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurları, sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır.” (Tekin, 2015: 200)

“Çocukluğunu Kadıköy’de geçiren Selim İleri için kitaplar kadar büyüdüğü çevrenin de önemi vardır. Kadıköy’e ait birçok ayrıntı, birçok mekân onda derin izler bırakır. Kadıköy o yıllarda, daha çok geniş bahçeli iki katlı evler ve köşkler doludur. Yazar kitaplarında sıkça yazdığı ağaçları, çiçekleri bu bahçelerde tanır; onları görerek ve onlara dokunarak büyür.” (Çakmak, 2019: 8) Eserlerinde de bu mekânları sıkça dile getirir ve bu mekân unsurlarından tasvir yöntemlerinde faydalanır. Bu mekânlar onun kahramanlarının yalnızlığı, bunalımı, yabancılaşmayı ve dışlanmayı hissettikleri alanlardır.

Yazar karakterin ruh hâlindeki değişikliklerini mekân ve dış mekân olarak doğa unsurları ile ilişkili olarak tasvir eder. *Gelinlik Kız* öyküsünde de mekân ve doğa, ruh hâllerinin yansıdığı yer görevini yapar. Öyküde İncilâ’nın Cahit ile tanışmadan önceki ruhsal durumunu, dargın, hüznü hâllerini, ailenin herkesten ayrı bir yaşam tarzını bahçe, limonluk ve konak içindeki eşyalar vasıtasıyla anlatır:

“İncilâ Ablalar hep bahçeye açılan en alt katta oturuyorlardı. Ama pencereleri kapalı durduğundan mevsimlerin rengi, ışığı, kokuları konağın kilerinden bozma eve giremezlerdi. Evin içinde suskunluk ve sıcak, İncilâ Abla’nın yeşil marul yapraklarıyla beslediği kanaryasının ötüşleriyle dağılırdı. (...) İffet Hanım’ın elindeki en canlı iplikler hüznüne bulanır; iğne, en göz kamaştırıcı çiçeklere acı çöktürdü. Oysa İncilâ Abla’nın suzenileri, sarmaları, hesapışları huzur verirdi içimize. (...) Sözelimi bize sunulan gümüş kuşlu fincanların kırıldığı duyardım. Kafesteki kanaryanın bir sabah öldüğünü. Bahçedeki camları boydan boya çatlak limonlukta sıkışmış arıları.” (İleri, 1997: 276-278)

Cahit’in İncilâ’nın hayatına girmesi ile yaşanan değişiklikler neşe ve umut, kızın sevinci ve huzurlu hâlleri de aynı şekilde mekân vasıtasıyla tasvir edilir:

“İncilâ Abla limonlukta yine ut çalıyor. Cahit Abi gür sesiyle “Etme Beyhude figan vazgeç gönül” şarkısını okuyordu. Nuhbe Hanım, odasının penceresini ardına kadar açmış, dinliyordu. Kafesteki kanarya güneşlerde bahçeye çıkartılıyordu. Ot gövermiş, harap bahçeler azmıştı. Nuhbe Hanım’ın sedefli kavuklarına yerleştirilmiş cılız kümeçiçekleri bile tomurcuklanmıştı” (İleri, 1997:280)

Bir de öyküde anlatıcı çocuğun ruhsal durumu, onun hissettiği sevinç ve mutluluk, olaylar geçen mekân, doğa olayları ve mevsimler ile tasvir edilir. Çocuk annesiyle beraber

misafirliğe giderken sokağa çıkar ve olay mevsimlerden ilkbahar, yaz ya da sonbahar günlerinden birinde yaşanır. Güneş açan veya yağmur yağan günlerdir:

“Kapıdan kedi adımlarıyla çıkıyoruz. Annem, dikkatle sokak kapısını kilitlemiyor. Sonra sokak yazsa daha bir iç açıcı serinlikte, sonbaharı yaşıyorsak iyicene iliklerimizi ısıtan ılık güneşlerle dolardı. (...) Annemin yeniden genç kız gibi yollardan geçtiği sıralarda, yağmurlardan bile gönenirdim. Bu yağmurlar ergenlik yıllarımın ve şimdinin yağmurlarına yabancısıdır. Rüzgâr üşütmezdi; soğuk rüzgârlar yağmurluğumun yakasını, eteklerini açıp uçurtmazdı. Yağmurda yürüyüşlerimiz annemle.” (İleri, 1997: 274)

Çocuğun İncilâ'nın vefat haberini aldığındaki üzüntülü, sinirli hâli anlatılırken olay kapalı bir alanda gerçekleşir, dışarısı soğuktur ve kar yağmaktadır:

“İçinde akide şekerleriyle bir tek lokumun olduğu pembe kâğıdı açmışım. Pembe kâğıt külahta İncilâ ablamın soluk baskılı fotoğrafını görmüştüm. Limonluğa kar yağıyordu. Kar, çatlak camlardan içeriye yağıp eriyordu.

Kuru ayazın ardından yağmurlar geldi.“Hoş geldiniz, “dedi annem. “Şakır şakır yağmur, manşonumu ıslattı,” dedi annemin güneş şemsiyeli konuğu. Çizmelerini çıkardı. Manşonunun tüylerini kabarttı. Soba yanan odaya girerken, “İşittiniz mi?” diye sordu. “Sizin İncilâ'nın Cahit, eski elçilerden Regaip beyin kızıyla nişanlanmış, yıldırım nikahıyla evleneceklermiş.” Bir an sustu anlamlı göz süzmelerle. “Regaip Bey çok seviniyormuş. Sevinir elbet, Cahit hem güzel çocuk hem de istikbali açık.” Annem, misafir hanıma muzlu pastadan tutmuyordu.” (İleri, 1997: 282)

Cumartesi Yalnızlığı Öyküsünde Bilinç Akışı Tekniği

Cumartesi Yalnızlığı Selim İleri'nin 1968 yılında yayımlanan ilk öykü kitabında yer alan ve adı kitap adıyla aynı olan bir öyküsüdür. Bu kitapta toplam sekiz öykü vardır: *Hüzün Kahvesi*, *Yürek Burkuntuları*, *Türküsüz*, *Asalak*, *Güzün Savaş*, *Cumartesi Yalnızlığı*, *Ağlayan Kiremitler* ve *Zeytinliklerin Altında Sükûn Yok*. Yazar bu kitaptaki öykülerinde bireysel bir yaklaşımla toplumsal sorunlara eğilir. Bireyin ruh hâllerini bunalımlarını, yalnızlığını, hüznünü, kendi yaşam ortamında kaçma isteğini, yaşamdan bıkkınlığını anlatır.

“*Cumartesi Yalnızlığı*’nda yer alan öykülerini kurarken Galatasaray Lisesinde yatılı olduğu dönemde birçok kez yaşadığı cumartesi yalnızlıklarını anlatmayı ister. Kitaba adını veren *Cumartesi Yalnızlığı* hikâyesinde “hikâyenin kahramanı işçi kız, bencil anlayışsız bir aile çevresinde, sürekli bir bunalımı yaşar; ancak kaynakçı bir gençle gezmelerinde, yani *Cumartesi Yalnızlığı*’nda mutludur. Sevgisinin, sonunda, *Türküsüz*’deki marangoz gibi çekip gitmesi üzerine, bu mutluluktan da yoksun kalır.” (Necatigil, 1992: 98)

Yazar bu öyküsüne Gülten Akın’ın “İlk Yaz” şiirinden “Ah kimselerin vakti yok/Durup ince şeyleri anlamaya.” dizelerini epigraf olarak seçmiştir. Öykünün ana karakteri deri fabrikasında çalışan işçi kız olup, o kendisi yaşadığı hayattan, ortamdaki bunalıma, sevgilisi Kaynakçı ile evlenerek kendi yuvalarında mutlu mesut yaşam sürdürmek ister. Ama yaşamın zor şartları, yoksulluk kızın hayallerinin gerçekleşmesine engel olur.

Öykü, işçi kızın üzgün hâlde eve dönmesiyle başlar. Evde kızı çalışmak, para kazanmak, ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılamak hakkında hiç düşünmeyen, kızının haftalığını içkiye harcamakla uğraşan babasıyla karşılaşır. Baba her akşam rakı sofrası kurar kızın kazandığı parayı içkiye harcar. Onun bir de kız ve erkek kardeşi olup o anda erkek kardeşi elişi ödevini yapıyordu. Kız evi görünce kendi evi hakkında hayal eder. Kaynakçı’yla beraber kiralık ev aramaya gittiklerini ama keselerine uygun ev bulamadıklarını ve bu yüzden ayrıldıklarını aklından geçirir. Cumartesi günleri iş çıkışı Gülhane Parkına, müzeye, hayvanat bahçesine gittiklerini anımsar. Kızının ne yaşadığını hiç anımsamayan annesiyle arada sohbet eder. Sonunda gece yarısı, evinden çıkıp Kaynakçı’nın evine gider ama onu evinde bulamaz. Kaynakçı gitmiştir.

Öykünün ana karakteri deri fabrikasında çalışan işçi kızdır. Diğer karakterler; kızın babası, annesi, kız kardeşi, erkek kardeşi, Kaynakçı (kızın sevgilisi), Kaynakçı’nın babası.

Olaylar, kızın akşam üzere eve dönmesi ile başlar ve ertesi gün Kaynakçı'yı evde bulamaması ile biter. Bu zaman dilimi arasında kız, Kaynakçı ile geçirdiği geçmiş günlerini hatırlar, gelecekle ilgili hayaller kurar. Öyküde geçen olaylar, kızın anıları, hayalleri ve aklından geçirdikleri iç içe girer.

Öyküdeki olaylar kızın evinde, hayvanat bahçesinde, müzede, tren yolunda, otobüste, Kaynakçı'nın evinde yaşanır. "Bu sahnelere dekor olan mekânlar, kız-erkeğin arasındaki sorunlara ve bu sorunların ekonomik temelli oluşuna, ilişkilerini bozan yoksulluklarına işaret etmek için kurguda yer alır. Müzeden önceki tren yolculuğu "Para mı kazandığını sanıyorsun?" diyen genç kız ile erkeğin suskunluğuyla geçer. (İleri, 1997: 79). Hatta tren sesiyle iki farklı yöne gitmeleri; ayrılık, kırgınlık ve kalp kırıklığına işaret etmektedir. (Çakmak, 2019: 303)

Yazar bu öyküde yoksulluğu, onun yoksulluğun yol açtığı bireyin hayattan kopmasını, bıkmasını ve bunalımını anlatır. "*Cumartesi Yalnızlığı*'nda güzel bir dünya düşünüyü kurgulayan idealist gençler, yalnızlık evrenine doğru yönelirler. Topluma ve hayata karşı yabancılaşırlar." (Sayın, 2006: 31) Bu metinde anlatıcı, ilahî bakış açısı ile kişi, olay ve çevreyi dikkatlere sunan yazar anlatıcıdır.

İnsanın ruh hâli hakkında C.Eşankulov şunları söyler: "İnsan ruhu, çok geniş bir dünyadır. İçindeki duygu ve hisler, iki farklı biçimde kendini gösterir: Birincisi, dış dünyayla ilişkili olarak kendi kesin sonucu ve yönü olan bilinçli, mantıksal bir duygudur. Bu duygu, kişinin topluma, insanlara, çevreye karşı tutumunu ve bu konuda belli bir anlayışa sahip olan görüşlerini temsil eder. Bilinç tüm bunları sentezler, yani bilinç doğrudan işin içine girer. İkincisi ise bilinçaltı duygulardır, bilince gelmeyen ancak insan ruhunda her zaman mevcut olan, dış dünyayla sürekli iletişim hâlinde olan duygulardır. Bu duygular insan davranışının ve ruhunun temelini oluşturur." (Eshonqulov, 1997: 43) "Bilinç akımı, karakterlerin iç dünyalarını okura olduğu gibi aktarmada kullanışlı bir yöntemdir." (Akyüz, 2021: 101)

Öyküde anlatıcı, aradan çekilerek okuyucuyu işçi kızın iç sesleriyle baş başa bırakır. "Bilinç akımında roman kişinin aklından geçenlerin, duygu ve düşüncelerinin anlatıcı-yazar araya girmeden okuyucuya doğrudan doğruya sunulması vardır" (Çetin, 2015: 182) S.İleri işçi kızın babası, annesi ve kız kardeşinin davranışlarına karşı tepkisini, hayatın zorluklarını, yoksulluk hayatından bıkmasını bilinç akımı tekniğiyle okura şöyle anlatır:

"Püf! Ev mi bu yani." (...) "Aldık ya, sana ne ben ırgat gibi çalışıyorum bütün gün." (...) "Daha iyisini sen kazanıp al." (...) "Sanki dinleyecek. Yağ alayım un alayım, tuz alayım; yeter ona. Babamın da rakısı konsun önüne. Ötesi umurlarında değil." (İleri, 1997: 73-74)

Yazar işçi kızın Kaynakçı ile yaşayan tartışmalarını, bundan dolayı çektiği üzüntüyü, pişmanlığı ve gelecekle ilgili hayallerini bilinç akımı tekniğiyle okura sunmaktadır:

"Sen sustun önce. Ağzının iki yanında yumuşamaz çizgiler, elimi bıraktın. Elim birden kapısı açık bir kafesten kaçıp atmacalara yem olan saka kuşu oldu. Elimden ürktüm. Susmasaydın hiç olmazsa, hiç olmazsa elimi bırakmasaydın..." (...) "Sen susmayacaktın, ne dediğimi bilmiyordum, bağırıp susturacaktın beni. Sana güneşi getirmeye hazırdım. Sana memleketin en alçakgönüllü çiçeklerin topar getirirdim..." (...) "Orada, o mermer taş yığını arasında beni böyle yapa yalnız bırakmak erkeklığe sığar mıydı?" (...) "Bir kaynakçıydın, ne vardı kızacak? Sana isteseydin yüreğimi verirdim. Saçlarımdan bir kese örüp yüreğimi armağan ederdim. Rüzgâr boylum, al dudaklım isteseydin doğmamış çocukların hepsini senin için doğururdum, senden doğururdum. Susmuştun. Kör olası acılara gömüp beni..." (İleri, 1997:74-76)

Yazar, öykünün ana karakteri işçi kızın içinde bulunduğu ruhsal durumu, bilinç akımı tekniği kullanarak ortaya koyar. İşçi kız, sevgilisi onu bırakıp gittiği için bunalım içerisinde. Kaynakçı ile yaşadığı anlaşmazlıklardan dolayı pişmanlık duyar. Gelecekle ilgili hayaller kurar. Kendi evleri, mutlu, huzurlu yuvaları olmasını, gerekirse her şeyi yapmaya hazır olduğunu iç sesleriyle söyler. Ana karakterin zihninden geçen düşünceler ile tanrısal anlatıcı iç içe girer.

Selim İleri'nin öykülerinde ele alınan konuların başında bireyin iç dünyası, duyguları, hayalleri, yaşadığı toplum ve bu toplumdaki insanlarla çatışmasından kaynaklanan yalnızlık, bunalım, iletişim kopukluğu, yabancılaşma, bıkkınlık, umutsuzluk, yoksulluk, hüznün, keder, acı, intihar ve içe kapanış hâlleri gelmektedir. Yazar öykülerinde kahramanların ruh hâllerini tasvir etmekte farklı yöntemleri ustalıkla kullanır.

Yapılan inceleme sonucunda Selim İleri'nin *Gelinlik Kız* adlı öyküsünde, mekân tasvirlerinin, öykü kahramanlarının mevcut ruh hâllerini yansıtmak gibi bir işleve sahip olduğu görülmüştür. Genellikle kahramanların ruhsal değişimleri, onların duyguları, mutluluğu ve üzüntüsü onların yaşayan mekân ve bu mekânın unsurları, olayların gerçekleştiği anda dış mekân olarak doğa unsurları vasıtasıyla okuyucuya daha derinden hissettirilmeye çalışılmıştır. Kahramanın mutlu olduğu, sevindiği anları anlatırken açık alanlar, bahçe, limonluk, sokak gibi yerler kullanılmıştır. Ayrıca ilkbahar, yaz, sonbahar, güneşli ve yağmurlu günler, çiçeklerin açması gibi doğa olayları da duyguları ifade etmekte kullanılmıştır. Kahramanın üzüntülü, karamsar hâlleri yansıtılırken gün ışığı girmeyen kapalı alanlar, soğuk karlı kış günü seçilmiştir.

Selim İleri *Cumartesi Yalnızlığı* adlı öyküsünde ise yoksulluk ve fakirlikte zor şartlar altında mutlu olmaya ve hayatını sürdürmeye çalışan fabrika işçisi kızın ruhsal durumunu bilinç akışı tekniğiyle yansıtmıştır. Yazar, kızın yaşadığı hayattan, aile üyelerinden, onların davranışlarından sıkılmasını; kendi mutlu yuvasını kurma hayallerini, kendi evinde yaşama düşlerini bilinç akımı tekniğiyle ortaya koyar. Bu da Selim İleri'nin eserlerinde bireyin ruh hâlini okuyucuya aktarmakta farklı tasvir yöntemlerinden faydalandığına işaret eder.

Kaynakça

- Akgöğ, H. (2013). *Selim İleri'nin hikâyelerinde insan*. Yüksek lisans tezi. Fatih Üniversitesi.
- Akyüz, M. L. (2021). *Selim İleri'nin Bodrum Dörtlemesi Ana Başlıklı Romanlarında Anlatıcı Profiller ve Anlatım Teknikleri (Bilinç Akımı tekniği)*. Yüksek lisans tezi. Türkiye: Ağrı İbrahim Gecen Üniversitesi.
- Çakmak, N. (2019). *Selim İleri'nin İstanbul'u*. Doktora tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Çetin, N. (2015). *Roman Çözümleme Yöntemi*. (14. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eshonqulov, J. (1997). "Ruhiy tahlil metodi xususida". *O'zbek tili va adabiyoti* 2-son. Toshkent.
- İleri, S. (1997). *Otuz Yılın Bütün Hikâyeleri 1967-1997*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
- Kabaklı, A. (2002). *Türk Edebiyatı*. V.Cilt. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Mengi, N. (2009). *Selim İleri'nin Romançılığı*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Necatigil, B. (1992). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sayın, S. (2006). *Selim İleri'nin Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*. Yüksek Lisans tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, M. (2015). *Roman Sanatı*. (13. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tosun, N. (2013). *Öykümüzün Kırk Kapısı*. Ankara: Hece Yayınları.
- Umurov, H. (2004). *Adabiyotshunoslik nazariyasi*. Toshkent: A Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti.